

УДК 712.2+711.61

к. арх. Войко Н.Ю.,

voykona@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7251-0999,

Добровольська О.Ю., olvia10@i.ua, ORCID 0000-0001-8536-8004,

Київський національний університет будівництва і архітектури

ТИПОЛОГІЯ МІСЬКИХ ВІДКРИТИХ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ

Розглянуто фактори, що впливають на стан ландшафтної організації громадських просторів, виявлено ознаки їх класифікації на підставі яких пропонується типологія громадських просторів.

Типології громадських просторів визначена на підставі двох класифікаційних ознак: типу використання й типу планувальної структури.

За цією типологією до міських громадських просторів відносяться території функціонально, соціально, політично та економічно значущі для міста, виділені за допомогою будівель, ландшафту, різних споруд, що виконують містоутворюючі функції, які сприяють поліпшенню й підтримці санітарно-гігієнічного режиму та є об'єктами формування історико-культурного, художнього та емоційного клімату міських територій: площинні та точкові урбаністичні, громадські простори, лінійні урбаністичні громадські простори, площинні, точкові, та лінійні громадські ландшафтно-рекреаційні простори, та системи розгалужених взаємопов'язаних урбанізованих та ландшафтно-рекреаційних громадських просторів.

Ключові слова: відкриті громадські простори, ландшафтно-рекреаційні простори, соціально-культурні процеси, безбар'єрність, креативність, соціально-орієнтований простір, сталий розвиток, урбаністичні території, набережна, площа, пішохідна вулиця, бульвар, міст.

Актуальність теми та постановка проблеми.

Сьогодні необхідне нове бачення відкритих громадських просторів міст, яке відповідає соціально-культурним процесам, що відбуваються в суспільстві. Сучасний громадський простір повинен бути соціально-орієнтованим, функціонально та інформаційно насиченим, тобто включати мультифункціональні інтегровані простори, з можливістю використання в різні пори року й доби. Він має бути креативним, безбар'єрним та враховувати інтереси всіх соціальних груп населення, а також мати високий рівень екологічних та естетичних якостей. Громадські простори, в тому числі публічні, несуть колосальне функціональне навантаження. Вони є невід'ємною частиною життя сучасного міста. Нажаль, стан таких просторів, суперечить сучасним потребам городян, як платформи для їх активності. Основною проблемою

відкритих громадських просторів в житті сучасного міста є невивченість цієї сфери, не повне розуміння, яку важливу роль вони відіграють в житті українських міст.

Мета дослідження. Визначення типології, міських відкритих громадських просторів для розробки принципів їх ландшафтної організації з метою створення активної платформи для городян.

Виклад основного матеріалу

Відкриті громадські простори (МВГП) це певна міська територія (міський архітектурний простір) масового місцезнаходження людей, де людина може провести час, окрім офісу та будинку: де відбуваються соціальні, культурні, політичні, економічні, особистісно-комунікаційні взаємодії городян: міські площі, простори пішохідних вулиць, скверів, бульварів, набережних тощо. Це місце, яке є відкритим і доступним для всіх городян, незалежно від статі, раси, національності, віку чи їх соціально-економічного рівня. Відкриті громадські простори склалися завдяки історичним, культурним, соціальним та іншим факторам та є неодмінною умовою існування міста й якості його життя. Тут люди збираються, зустрічаються і спілкуються незалежно від їх бажання. Головними особливостями відкритих громадських просторів є обмеженість з урахуванням місткості, зумовленої фізичними розмірами їх територій.

Аналіз теоретичного та практичного досвіду організації міських відкритих громадських просторів виявив ознаки їх класифікації:

За адміністративним рівнем підпорядкування громадські простори підрозділяються на центри позаміського, міського, районного та локального (місцевого) значення.

За розміщенням в структурі міста громадські простори можна класифікувати, як:

— центральні (загальноміські), до яких відносяться площі, парки, пішохідні простори, набережні;

— периферійні (районного значення), в якості яких розглядаються плази перед кінотеатрами, сквери, зелені зони [1].

За типом використання всі відкриті простори, в свою чергу, пропонується розділити на дві категорії: урбаністичні розміщені в структурі забудови, призначені переважно для публічного використання (площі, пішохідні вулиці) та ландшафтно-рекреаційні, «зелені», що традиційно використовуються як зони для відпочинку (парки, сквери, бульвари), але в останнє десятиліття активно набувають статус публічних просторів. Проміжними зонами між урбаністичними та «зеленими» громадськими просторами є набережні, що поєднують функції загальноміських променадів і парків лінійного типу, а також міські пляжі.

За функціонально соціальним значенням громадські простори поділяються на, табл. 1.1:

Центри провідних функцій:

- меморіальні (меморіальні комплекси, міста пам'яті),
- духовно-релігійні (церкви, релігійні центри),
- владних та управлінських структур (міністерства, верховна влада),
- дипломатичних представництв (посольства),
- масових громадських дій та громадської діяльності (площі для демонстрацій, парадів народних зібрань і мітингів,

- установ культури та мистецтв (театри, кінотеатри, цирки),
- ділові фінансові та комерційні (офіси, проектні організації, суди),

інші міські центри:

- центри (площі) перед громадськими будівлями та спорудами унікального характеру (культурно видовищні споруди, театри, музеї, виставкові павільйони, стадіони й ін.),

- центри торгівельні та громадського харчування, що розміщуються близько універмагів та ринків: торгівельні центри, будинки побуту, кафе, ресторани,

- транспортно-планувальні вузли (вокзальні площі, що організовуються у залізничних, морських, річкових і автомобільних вокзалів, а також у аеропортів, площі транспортних розв'язок тощо),

- промислові центри, що розміщуються перед адміністративними будівлями промислових підприємств[2].

За домінуючою функцією громадські простори поділяються на монофункціональні та поліфункціональні.

Монофункціональні містять в собі лише одну переважаючу функцію. Поліфункціональні містять в собі дві або декілька функцій[2].

За історичною періодизацією громадські простори поділяються на суто історичні, що виникли й функціонують до ХХ ст. та сучасні.

За типом комунікації (можливість в даному просторі діалогу як членів соціуму між собою, так і діалогу соціуму й держави, в тому числі управління масовою свідомістю) громадські простори можна поділити на [6]:

- тоталітарні, що виключають або ускладнюють можливість комунікацій (діалогу соціуму і держави) [5];
- демократичні, в яких комунікації відіграють головну роль.

Як історичні приклади тоталітарних урбаністичних громадських просторів можна привести римські форуми, класичні ансамблі (Франція, Нансі, пл. Станіслава Лещинського), неокласичні ансамблі (Вашингтон), націонал-соціалістичні і фашистські ансамблі (Університетське містечко в Римі епохи

Муссоліні, містобудівні роботи Шпеєра), площі в радянських містах, площа Тяньаньмень (Пекін, КНР) і тоталітарних зелених просторів: Марсові поля у великих європейських містах, палацово - паркові комплекси абсолютизму (Версаль, Шенбрунн, Хофбург) [6]. У свою чергу, в якості прикладів історично сформованих демократичних урбаністичних просторів Баталіна Т.С. приводить приклади такі як: грецькі поліси, агори, площі перед ратушами (синьйора) в містах-республіках, Монмартр в Парижі як протокреативний простір. Прикладами історично сформованих демократичних «зелених» просторів також є парки Лондона (Гайд-парк, Кенсінгтонські сади), Роджерс-парк (Чикаго), парки, ліси і бульвари османовського Парижа (Люксембурзький сад, Булонський ліс), Пратер (Відень), народні парки Мюнхена і Берліна.

Для наочності порівняльні характеристики тоталітарних і демократичних громадських просторів зведені в (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Характеристика громадських просторів за типом комунікації

Тоталітарні громадські простори	Демократичні громадські простори
масштабність, монументальність, ансамблевість	камерність, інтимність, співмасштабність людині
відкритість, цільність, геометрично правильні конфігурації	дрібність, складні конфігурації, порізані периметри
насиченість державною та сакральною символікою	насиченість алегоричною та жанровою скульптурою
відсутність елементів благоустрою (лави, сонце-вітро захист, навіси від дощу та ін.)	насиченість елементами благоустрою, малими формами
естетика класицизму, неокласицизму або модернізму	романтизм, еклектичність, модерн
претензія на вічність (мармур, граніт, бронза)	«тимчасова архітектура»
контрольованість, «оглядовість простору» (Мишель де Серто)	не контрольованість, непроникність

Як стверджує Баталіна Т.С., можливість гуманізації тоталітарних просторів проблематична. Більш того, при певних обставинах вони трансформуються в радикальні простори (Майдан в Києві; пл. Таксим в Стамбулі).

Демократичні простори, як місця комунікацій, легко піддаються процесу гуманізації і потенційно можуть трансформуватися в «зони комфорту» й креативні простори, тому, Баталіна Т.С. пропонує додатково розділити їх на урбаністичні, зелені, креативні, тимчасові (мобільні), стихійні й альтернативні.

Креативні простори - це новий формат місць для відпочинку, роботи та спілкування (всілякі арт-кластери, арт-фабрики, лофти та ін., які формують

нове міське культурне середовище й позиціонуються як майданчики для роботи у вільному режимі, для обміну ідеями та об'єднання молодих фахівців, що займають творчу нішу в бізнесі і виробництві).

Альтернативні громадські простори не прив'язані до міської структури, їх локації мають неочевидний характер (індустріальні руїни, важко доступні зелені зони, занедбані військові об'єкти). Вони також мають тимчасовий, часто герметичний режим, туди складно потрапити випадковій людині.

За культурно-духовною цінністю громадські простори поділяються на сакральні, полусакральні та публічні.

За характером психофізіологічної дії на людину – урочисті (парадні), інтимні (затишні), ділові (робітничі) простори. Урочисті, парадні простори, розраховані на враження величі, гордості, потужності, на колективні масові громадські дії (головні площі міського центру, меморіальні комплекси). Інтимні, затишні простори, символізують захищеність, індивідуальність інтересів, зручність, спокійне й доброзичливе спілкування або особисту самоту (пішохідні вулиці, сквери тощо). Ділові простори забезпечують максимальну швидкість, ефективність, чіткість процесів, що протікають тут (адміністративні площі; ділові і торгові вулиці; вокзальні, транспортні, торгові площі) [4].

За функціонально-комунікаційним використанням громадські простори можуть включати транспортні засоби, або бути суто пішохідними, в залежності від місця та функціональних потреб. Тому вони поділяються за видом пересування на транспортні, транспортно-пішохідні пішохідно-транспортні, пішохідні, громадські, простори стоянки.

За ступенем зорової відкритості та впливом на міське середовище громадські простори можуть бути – замкнуті, розташовані всередині будівель або на ізольованих територіях (в тому числі так звані арт-кластери, що мають точковий характер й не впливають на міське середовище в цілому). напівзамкнуті, відкриті, що є частиною міського ландшафту [3];

За рівнями соціальної взаємодії:

- мікропростір - місце знаходження людини або групи людей, обмежене умовами персонального спілкування. Розміри мікропростору коливаються в межах 1-10 м;

- мезопростір - ділянка території, що поєднує декілька мікропросторів. Розміри мезопростору коливаються від 10 до 100 м.

- макропростір - ділянка території, що включає кілька мезопросторів, об'єднаних пішохідними зв'язками. Розміри макропростору обмежується межами міста.

За типом планування вони можуть бути регулярні, ландшафтні та змішані.

За характером рельєфу – площинні, з незначним перепадом рельєфу й з значним перепадом рельєфу.

За розташуванням відносно горизонту громадські простори можна поділити на:

- підземні (простори формуються в місцях щільної забудови);
- наземні (простори формуються на вільних територіях між житловими будинками, вулицями, в межах площі);
- надземні (такі простори можуть перебувати поза площиною землі, на дахах будинків, платформах або інших майданчиках, що дозволяють обмежити контакт із землею поверхнею, мають пріоритет розвитку по вертикалі, формуються на схилах або в зоні щільної багатоповерхової забудови, швидких транспортних потоків);
- комбіновані (простори поєднують в собі всі попередні ознаки).

За типом планувальної структури

- точкові (всі головні функції громадського простору знаходяться в одному місці; «Острівне» розміщення в міській структурі, розвиток простору не має виходу в зовнішнє середовище; компактні простори, займають обмежену площу в суворо визначених обсягах межах; ознаки - компактність, замкнутість; формуються на території громадських центрів, сквера, міжбудинкових площадках, при громадських спорудах);
- лінійні (громадський простір та його функції розташовані в повздовжньому напрямку; лінійне розміщення в структурі міста, лінійний простір може бути організовано з ряду локальних, ізольованих просторів, розвиток простору відбувається за допомогою горизонталі, ознаки - має пріоритет розвитку по горизонтальній осі; формується на території бульварів, прогулянкових - пішохідних алей, набережних);
- площинні (громадський простір має форму площі, на якій розташовані його функції);
- розосереджені (функції розташовані в різних місцях та віддалені одна від одної на задану відстань).

За конфігурацією планів громадські простори бувають: квадратні, прямокутні, трапецієвидні, круглі, овальні, багатокутні.

За режимом використання громадські простори можуть бути розділені на відкриті (тимчасові), закриті (стаціонарні) і змішані (сезонні).

Вони можуть використовуватися в різну пору доби, або цілодобово, наприклад: зона кінотеатру під відкритим небом цікава лише в темну пору доби, дитяча, ігрова зона цікава людям в денний час. Таким чином можна виділити громадські простори за режимом використання на цілодобові та ті, що використовуються частину доби.

За режимом функціонування громадські простори можуть використовуватись цілодобові, або частину доби;

За здатністю до трансформації можуть бути трансформовані або стаціонарні. Здатність до трансформації є важливою ознакою сучасних громадських просторів, а саме – можливість легкої та швидкої зміни функцій, в залежності від потреб (відкрита літня площа, яка стає закритою взимку). Можливість трансформування громадських просторів сприяє покращенню комфортності перебування людини в ньому (табл.2).

Таблиця 2.

Класифікація міських відкритих громадських просторів

Класифікаційні ознаки	Типи громадських просторів	Приклади
1	2	3
за адмін. рівнем підпорядкування та соціально-містобудівною значущістю	позаміські міські – загальноміського рівня, районні – районного рівня, локальні – місцевого значення	
за розміщенням в структурі міста	центральні периферійні	площі, парки, пішохідні простори, набережні кінотеатрами, сквери, зелені зони
за типом використання	урбаністичні, призначені переважно для публічного використання ландшафтно-рекреаційні, «зелені», що традиційно використовуються як зони для відпочинку проміжні зони	площі, площі-сквери пішохідні вулиці парки, сквери, бульвари набережні, міські пляжі
за функціонально-соціальним значенням (урбаністичні)	три провідних функцій: меморіальні, духовно-релігійні, владних та управлінських структур, дипломатичних представництв, масових громадських дій та громадської діяльності, установ культури та мистецтв, адміністративно-ділові фінансові та комерційні; міські центри: центри (площі) перед громадськими будівлями та спорудами унікального характеру, центри торгівельні та громадського харчування транспортно – планувальні вузли, промислові центри.	театри, кінотеатри, цирки офісні центри, проектні організації, суди культурно-видовищні споруди, стадіони, виставкові павільйони, спортивні заклади торг. центри, будинки побуту, кафе, ресторани вокзальні площі, площі транс. розв'язки
за домінуючою функцією	монофункціональні поліфункціональні	

1	2	3
за історичною періодизацією	суто історичні, що виникли і функціонують до XX ст. сучасні	
за типом комунікації	тоталітарні демократичні	
за культурно-духовною цінністю (демократичні)	сакральні полусакральні публічні	
за характером психофізіологічної дії на людину	урочисті (парадні), інтимні (затишні), ділові (робітничі) простори.	
за функціонально-комунікаційним використанням	транспортні транспортно-пішохідні пішохідно-транспортні пішохідні громадські простори-стоянки	
за ступ. зорової відкритості та впливом на міське середов.	відкриті замкнуті напівзамкнуті	
за рівнем соціальної взаємодії	мікропростір мезопростір макропростір	в межах 1-10 м; від 10 до 100 м обмеж. межами міста
за типом планування	регулярні, ландшафтні змішані	
за характером рельєфу	площинні, з незначним перепадом рельєфу із значним перепадом рельєфу.	
за розташуванням відносно горизонту	підземні наземні надземні комбіновані	
за типом планувальної структури	точкові лінійні площинні розосереджені	площі, площі сквери бульвари, пішохідні вулиці, мости
за конфігурацією планів	квадратні прямокутні трапецієвидні круглі овальні багатокутні	
за режимом використання	відкриті (тимчасові) закриті (стаціонарні) змішані (сезонні)	
за режимом функціонування	цілодобові частина доби	
за здатністю до трансформації	трансформовані стаціонарні	

Території, що включають МВГЦ, переважно розташовані в межах сельбищних, соціально-ділових, промислових, зовнішнього транспорту та ландшафтно-рекреаційних територій, до них відносяться відкриті озеленені простори: площі, системи розгалужених взаємопов'язаних просторів, сквери, пішохідні вулиці, набережні та бульвари.

Висновки

Для визначення типології громадських просторів було обрано дві класифікаційні ознаки: тип використання й тип планувальної структури.

Таким чином, до міських громадських просторів відносяться території функціонально, соціально, політично та економічно значущі для міста, виділені за допомогою будівель, ландшафту, різних споруд, що виконують містоутворюючі функції, які сприяють поліпшенню й підтримці санітарно-гігієнічного режиму та є об'єктами формування історико-культурного, художнього та емоційного клімату міських територій.

До них відносяться наступні типи:

Площинні та точкові урбаністичні, громадські простори:

- міські громадські центри: адміністративні (загальні, регіональні, планувальних зон, районні, локальні - місцеві); промислові; рекреаційні; провідних функцій; транспортно-планувальні вузли.
- площі: для демонстрації та парадів; для народних зібрань й мітингів; площі-сквери; площі перед громадськими будівлями та спорудами унікального характеру; вокзальні площі.

Лінійні урбаністичні громадські простори:

- пішохідні вулиці;
- набережні;
- мости.

Площинні, точкові, та лінійні громадські ландшафтно-рекреаційні простори

- парки,
- сквери.

Системи розгалужених взаємопов'язаних урбанізованих та ландшафтно-рекреаційних громадських просторів:

- площі, сквери, пішохідні вулиці, набережні та бульвари тощо.

Локальні площинні та точкові утворення - площі, перехрестя, - тяжіють до центричності, формування єдиної компактної плями в плані;

Лінійні системи - об'єднують об'єкти, сприйняття яких засноване на послідовному додаванні ряду картин, що виникають при русі вздовж єдиної осі, продиктованої геометрією простору: вулиці, пішохідні траси, водні артерії.

Залежно від того, скільки локальних одиниць вищих рангів увійде в таку систему, сама вона отримає той чи інший містобудівний статус.

Внутрішньо-квартальні проїзди й житлові вулиці утворюються ланцюжком відрізків й майданчиків, де головну роль грають перехрестя, виходи з житлових дворів. На вулицях районного значення з'являються місцеві торговельні центри, клуби та інші установи, уздовж них формуються бульвари, міські сади. Рух можуть перетинати лінійні утворення більш високого рангу та в цих місцях виникають пішохідно-транспортні вузли, скупчення магазинів, громадських будівель. Загальноміські магістралі формуються безперервною ланкою таких громадських центрів, великих площ.

Системи розгалужених взаємопов'язаних просторів мають територіальний характер; до них відносяться спеціалізовані території - паркові ансамблі, спорткомплекси, а так само системи міських площ, розділених забудовою, бульварами. Складаються вони з локальних й лінійних елементів, що визначають специфіку їх сприйняття. Наприклад, фрагменти розчленованої будинками житлової території не завжди пов'язані порядком руху, що не можуть злитися в цілісний зоровий образ безпосередньо, як, наприклад, відрізки вулиць або різні сторони однієї площі, тому вимагають спеціальних прийомів з'єднання їх вигляду. Значимість територіальної системи залежить від співвідношення вихідних компонентів різного рангу в її складі.

Список використаних джерел

1. Баталіна Т.С. Анализ особенностей формирования общественного пространства // Бизнес и дизайн ревю. 2017. Т. 1. № 1(5). - С. 11.
2. Вотінов М.А. Реновация и гуманизация общественных пространств в городской среде : монография / М.А. Вотінов ; Харків. нац. ун-т міста госп-ва ім. А.Н. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. А.Н. Бекетова, 2015. – 153 с.
3. Етеревская И.Н. Принципы эколого-ландшафтного проектирования городских общественных пространств: на примере г. Волгограда: дис. канд. архитект. Волгоград, 2004. - 256 с.
4. Крижановська Н.Я. Дизайн предметно-просторового середовища: конспект лекцій / Н. . Крижановська ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О.М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2018. – 36 с.
5. Мамедов А.А.О., Оришев А.Б. Тоталитаризм: трактовки прошлого и настоящего // Вестник Московского государственного университета культуры и искусств. 2014. № 2 (58). - С. 108-115.
6. Оришев А.Б. Политология. - М.: РИОР, 2012. - 288 с.

к. арх. Войко Н.Ю., Добровольська О.Ю.,
Киевский национальный университет строительства и архитектуры

ТИПОЛОГИЯ ГОРОДСКИХ ОТКРЫТЫХ ОБЩЕСТВЕННЫХ ПРОСТРАНСТВ

В статье рассмотрены факторы, влияющие на состояние ландшафтной организации общественных пространств, выявлены признаки их классификации, на основании которых предлагается типология общественных пространств.

Типология общественных пространств определена на основании двух классификационных признаков: типа использования и типа планировочной структуры.

По этой типологии к городским общественным пространствам относятся территории функционально, социально, политически и экономически значимые для города, выделенные с помощью зданий, ландшафта, различных сооружений, которые выполняют градообразующие функции, способствующие улучшению и поддержанию санитарно-гигиенического режима и являющиеся объектами формирования историко-культурного, художественного и эмоционального климата городских территорий: плоскостные и точечные урбанистические, общественные пространства, линейные урбанистические общественные пространства, плоскостные, точечные, и линейные общественные ландшафтно-рекреационные пространства, и системы разветвленных взаимосвязанных урбанизированных и ландшафтно-рекреационных общественных пространств.

Ключевые слова: открытые общественные пространства, ландшафтно-рекреационные пространства, социально-культурные процессы, безбарьерность, креативность, социально-ориентированное пространство, устойчивое развитие, урбанистические территории, набережная, площадь, пешеходная улица, бульвар, мост.

PhD Natalia Voiko, Olga Dobrovolskaya ,
Kiev National University of Construction and Architecture

TYPOLOGY OF URBAN OPEN PUBLIC SPACES

The article considers the factors that influence on the state of landscape organization of public spaces. The characteristics of their classification, on the basis of which the typology of public spaces is proposed are also revealed in this article.

Modern public space should be socially oriented, functionally and informationally rich, namely, include multifunctional integrated spaces, with the possibility of use at different times of the year and day. It must be creative, barrier-free and take into account the interests of all social groups of the population, as well as must have a high level of environmental and aesthetic qualities. The typology of public spaces is determined on the basis of two classification criteria: the type of use and the type of planning structure.

According to this typology, urban public spaces include territories that are functionally, socially, politically and economically significant for the city, allocated through buildings, landscapes, various structures that perform city-forming functions that contribute to the improvement and maintenance of the sanitary and hygienic regime and that are objects of the formation of historical and cultural , artistic and emotional climate of urban areas.

These include the following types: Planar and pinpointed urban spaces: - urban public centers: administrative, industrial, recreational, leading functions, transport and planning nodes; - areas for demonstrations and parades, for public meetings and rallies, simple squares, station squares and squares in front of public buildings and structures of a unique nature, linear urban public spaces: pedestrian streets, embankments, bridges.

Plane, point, and linear public landscape and recreational spaces: parks, squares. Systems of branched, interconnected urbanized and landscape-recreational public spaces: squares, squares, pedestrian streets, embankments, boulevards and the like.

Key words: open public spaces, landscape-recreational spaces, socio-cultural processes, barrier-free, creativity, social-oriented space, sustainable development, urban areas, embankment, square, pedestrian street, boulevard, bridge.